

ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA

VEDECKÝ ČASOPIS PRE HISTORICKÉ VEDY

23 / 2020

Vol. 1

 BELIANUM

ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA

Vedecký časopis pre historické vedy
Vychádza 2x ročne

Vydáva: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
EV 5543/17

Sídlo vydavateľa: Národná 12, 974 01 Banská Bystrica
IČO vydavateľa: IČO 30 232 295

Dátum vydania: jún 2020

© Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

ISSN 1336-9148 (tlačená verzia)

ISSN 2453-7845 (elektronická verzia)

Časopis je registrovaný v medzinárodných databázach:

European Reference Index for the Humanities (ERIH PLUS)

Central and Eastern European Online Library (CEEOL)

Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH)

Redakcia:

Pavol Maliniak (šéfredaktor)

Michal Šmigel' (výkonný redaktor)

Patrik Kunec

Imrich Nagy

Oto Tomeček

Redakčná rada:

Rastislav Kožiak (predseda)

Barnabás Guitman (Piliscsaba, Maďarsko)

Éva Gyulai (Miskolc, Maďarsko)

Bohdan Halczak (Zielona Góra, Poľsko)

Jiří Knapík (Opava, Česká republika)

Vjačeslav Meňkovskij (Minsk, Bielorusko)

Maxim Mordovin (Budapešť, Maďarsko)

Vincent Múcska (Bratislava, Slovensko)

Martin Pekár (Košice, Slovensko)

Petr Popelka (Ostrava, Česká republika)

Jan Randák (Praha, Česká republika)

Jerzy Sperka (Katowice, Poľsko)

Ján Steinhübel (Bratislava, Slovensko)

OBSAH

Články

- GLOCKO, F.: Banskobystrický štvorlístok zlatníkov 19. storočia. Život a dielo Juraja Sodomku, Karola Miškovského, Alojza Herritza a Františka Franciscyho 5
- KUDZBELOVÁ, Z.: Slovenská otázka v revolučných rokoch 1848 – 1849 na stránkach viedenského denníka *Die Presse* 34
- MOLNÁROVÁ, P.: Mocenské prejavy KSCĎ v reflexii vlastných mien v stránickej tlači 52
- KOHUT, A.: Soviet deportations of OUN family members from Western Ukraine in 1940–1952 72

Materiály

- MESKO, M.: Hospodárske dejiny Horehronia v zrkadle historickej toponymie regiónu do konca 16. storočia..... 91

Rozhľady

- ŠUMICHRAST, A.: Slovenská politika v kontexte revolučných rokov 1848/49 a názory K. Marxa a F. Engelsa..... 125
- HRČAN, J.: Legislatívne postavenie menšinového školstva vo Vojvodine v období rokov 1919 – 1929 (s dôrazom na používanie materinského jazyka)..... 140
- ЛЮБЫЙ, А.: Великое Княжество Литовское в белорусской историографии XX в. 164

Polemiky

- HLIBIŠČUK, M.: Môže „teória brutalizácie“ vysvetliť výbuch násilia v období Ukrajinskej revolúcie (1917 – 1921)? 179

Správy

- Dr. h. c. prof. PhDr. Július Alberty, CSc. (19. august 1925, Vyšná Pokoradz – 11. august 2019, Banská Bystrica) (R. Kožiak)..... 186

Prof. PhDr. Stanislav Matejkin, CSc. (18. september 1943, Litava – 26. august 2019, Banská Bystrica) (K. Fremal) 190

Doc. PhDr. Marián Skladaný, CSc. (7. máj 1940, Vranov nad Topľou – 23. január 2020, Bratislava) (O. Tomeček) 194

Recenzie a anotácie

«Социалистический город»: идея и реальность. Рецензия на книгу МЕЕРОВИЧ, М. Г. – МЕНЬКОВСКИЙ, В. И. – ЖЕРЕБЦОВ, И. А.: «Социалистический город»: идея и ее воплощение в Советском Союзе в 1920-е и 1930-е годы. Banská Bystrica : Belianum, 2019.

(E. B. Коньшева) 203

KÓNYA, P. – KÓNYOVÁ, A.: *Caraffa 330. Štúdie k dejinám Prešovského kroavého súdu = Tanulmányok az Eperjesi vértörvényszék történetéhez.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018.

(V. Žeňuch) 208

**Legislatívne postavenie menšinového školstva vo Vojvodine
v období rokov 1919 – 1929
(s dôrazom na používanie materinského jazyka)**

JAN HRČAN

*Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici*

Legislative position of education of minorities in Vojvodina between the years 1919 – 1929 (with the emphasis on the use of their native language)

Abstract: One of the most vital questions that needed to be answered concerning national minorities in Yugoslavia after the first world war, or rather after the formation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, was the question regarding the usage of their native language. In this study I will dedicate myself to discussing the government's academic, school or rather educational politics towards minorities in the period between the two world wars. I will be focused on discussing the specific administrative and legal regulations regarding the representative minorities in Vojvodina and the whole of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes respectively. Opportunities regarding education in Vojvodina were diverse and there was no real consistency when it comes educational politics. The state finally revoked the 37 different provincial laws and regulations and put in place unanimous school regulations for the entire state in 1929 with the goal of unifying all social, political and public aspects of the Yugoslavian national basis. This study will exemplify how the state acted towards minority groups after establishing a new state and will illustrate the most important laws and law proposals regarding the use of their native language.

Keywords: Slovaks abroad, Slovaks of Vojvodina, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Legislative, Minorities, School, Laws and regulations.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2020.23.01.140-163>

Právo na používanie jazyka je jedným z elementárnych práv, na základe ktorého si minority v určitom štáte môžu zachovať svoju kultúrnu identitu a realizovať vlastné politické práva. Preto jednou z najdôležitejších otázok postavenia národnostných menšín v Juhoslávii po prvej svetovej vojne bolo právo, ktoré sa týkalo používania ich materinského jazyka. Národno-kultúrny vývoj a prežitie určitej komunity v značnej miere závisí od práv na vlastný materinský jazyk, čo implikovalo aj prežitie značného počtu minorít vo Vojvodine, respektíve v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov (ďalej iba Kráľovstvo SHS).

Problematika oblastí Vojvodiny je komplikovaná, a preto považujem za veľmi dôležité na tomto mieste naznačiť, že dnešná Autonómna pokrajina Vojvodina (inak Vojvodinský autonómny kraj) v Srbskej republike sa nezhoduje s oblasťou, ktoré zahŕňala Vojvodina medzi dvomi svetovými vojnami. Po prvej svetovej vojne administratívne oblasti, ktoré patrili k Vojvodine boli Banát, Báčka a Baraňa, pokým v „bežnom živote“ sa aj Srijem považoval za súčasť Vojvodiny.¹ Tieto oblasti sa do konca roku 1918 nachádzali v hraniciach multietnickej a rozľahlej Rakúsko-uhorskej monarchie. Celkový hospodársky, spoločenský a politický vývoj v týchto oblastiach bol v značnej miere definovaný ich periférnou pozíciou v ríši.² Inak je história a problematika vojvodinských oblastí dosť obsiahla a vyžadovala by si osobitné spracovanie.

V tejto štúdii sa budem venovať problematike osvetovej, vzdelávacej alebo školskej politiky štátnych úradov voči minoritám medzi dvomi svetovými vojnami, administratívnymi a zákonnými predpismi, týkajúcich sa predstaviteľov minorít vo Vojvodine, ale zároveň aj v celom Kráľovstve SHS. Osvetové pomery vo Vojvodine boli rôznorodé. V minulosti tu platili rozličné školské zákony, negramotnosť, ako aj kultúrna zaostalosť obyvateľstva bola značná. Keď boli oblasti niekdajšieho južného Uhorska a Srbského kráľovstva po prvej svetovej vojne zjednotené, zistilo sa, že školský život bol veľmi aktívny tak pred rokom 1914, ako aj počas vojny. V tomto priestore platili tri školské zákony a školstvo sa rozvíjalo v troch smeroch. Prekonať celkovú rôznorodosť, ale aj zaostalosť, mali za úlohu rôzne príkazy, zákony, pravidlá, nariadenia, smernice a iné právne aktá postupne prijímané v období od roku 1919 do roku 1929. Dôkazom všeobecnej nedôslednosti osvetovej politiky je, že takmer každoročne bol vypracovaný aspoň jeden projekt zákona o základných školách. Pred poslancov parlamentu boli do roku 1925 predložené až tri projekty zákona o základných školách, z ktorých však ani jeden nebol schválený, ale verejne a vážne sa o nich diskutovalo. Konečne „šiestojanuárová diktatúra“ v roku 1929, s cieľom unifikovať spoločenský, politický a verejný život na juhoslovanských národných základoch, zrušila 37 rôznych pokrajinských zákonov a nariadení a vyhlásila jednotné školské zákony pre celý štát.³ Realita bola taká, že voči každej minorite sa štátne orgány nesprávali rovnako. Niektoré minority mali lepšie postavenie, pokým niektoré boli v opačnej pozícii.

---

¹ ПОПОВИЋ, Душан: *Проблеми Војводине*, I. Београд, 1925, s. 10.

² RADAŠIN, Vladimir: *Školska uprava u Banatu, Vačkoj i Baranji od 1918. do 1929. godine* : doktorska disertacija. Novi Sad, 1986, s. 1. (Nepublikovaná dizertačná práca)

³ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Бранислав: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*. In: Зборник за историју Матице српске, Нови Сад : Матица Српска, 5/1972, s. 76.

Po oslobodení Vojvodiny v roku 1918 a pripojení k novému štátu si srbské štátne úrady vymedzili ako hlavnú národnú a štátnu otázku radikálnu zmenu už zakoreneného maďarského školského systému a zavádzanie srbochorvátskeho vyučovacieho jazyka. Veľké národné zhromaždenie Srbov, Chorvátov a ostatných Slovanov z Banátu, Báčky a Barane 25. novembra 1918 vyhlásilo rovnosť a rovnoprávnosť všetkých národností a zaručilo právo na používanie materinského jazyka. Prvé reformy mala vykonať *Národná správa*, výkonný orgán *Veľkej národnej rady Srbov, Bunevcov a ostatných Slovanov z Barane, Báčky a Banátu*. Národná správa ešte v novembri roku 1918 otvorila *Oddelenie pre školské otázky* – akoby pokrajinské Ministerstvo osvety,⁴ ktoré malo za úlohu riešiť osvetové a konfesijné otázky. Prvá a základná otázka osvetovej politiky v oblastiach bývalého Rakúsko-Uhorska bola potlačiť maďarský národný vplyv v školách. Národná správa pre Banát, Báčku a Baraňu predniesla rozhodnutie už 9. decembra 1918, aby sa vo všetkých školách výučba konala v materinskej reči tých detí, ktoré tvorili väčšinu. Tak bola maďarčina fakticky zrušená ako vyučovací jazyk v tých školách, kde nebola väčšina maďarských detí.⁵ Cirkevno-školská rada srbských cirkevných škôl priniesla podobné rozhodnutie 1. januára 1919, a to v tých oblastiach, ktoré obsadilo srbské vojsko: „*maďarský jazyk sa vynecháva z radu vyučovacích predmetov vo všetkých šiestich triedach základných škôl*“.⁶ Medzitým plnenie týchto nariadení v praxi nešlo tak ľahko, lebo maďarský školský systém mal už hlboko zakorenenú tradíciu a uvedený systém nemohli zmeniť jednoduché administratívne rozhodnutia. Jeden z veľkých problémov bol aj nedostatok srbských učiteľov, ako aj učiteľského káдру z radu minorít. Na druhej strane, pri uplatňovaní rozhodnutia o zavádzaní materinského vyučovacieho jazyka namiesto maďarčiny došlo k odporu v radoch maďarských učiteľov,⁷ ktorí sa len ťažko lúčili so systémom, fungujúcim už desaťročia.

Najviac materiálu ohľadom problematiky vzdelávania nájdeme u Branislava Gligorijeviča a Fedora Nikiča, ktorí sa dôkladne zaoberali danou témou. Štúdia B. Gligorijeviča obsahuje väčšinu zákonných predpisov, nariadení a aktov, ktoré následne uvedieme, a je cenná aj v tom, že

---

⁴ ЈУДИН, Љубомирка: *О раду Народне управеза Банат, Бачку и Барању 1918-1919*. In: Зборник за друштвене науке Матице српске, бр. 51, Нови Сад : Матица српска, 1968, с. 11-12.

⁵ Архив Војводине (АВ), фонд Министарство просвете, Одсек за Банат, Бачку и Барању, Наредба бр. 945. од 11. III. 1919; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, с. 57.

⁶ АВ, фонд Народне управе за Банат, Бачку и Барању, Одсек за просвету, 306, Распис епископа будимског, Будимпешта 10/23. I. 1919; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, с. 57.

⁷ ЈУДИН, Љ.: *О раду народне управе за Банат, Бачку и Барању 1918-1919*, с. 18-19.

uvádza niektoré archívne spisy, ktoré sa vyskytujú iba v súkromných archívoch (predovšetkým tu myslíme na súkromný archív Fedora Nikića⁸ v Belehrade).

Osvetová politika voči minoritám po rok 1921 (po Vidovdanskú ústavu)

Keď bola Národná správa zrušená, Osvetové oddelenie pokračovalo v práci, ale už ako osobitné oddelenie.⁹ Bolo to *Oddelenie Ministerstva osvetu Kráľovstva SHS pre Banát, Báčku a Baraňu* so sídlom v Novom Sade, sformované v marci v roku 1919, ktoré malo za cieľ dôkladnejšie a energickejšie upraviť školské otázky vo Vojvodine. Jeho úlohou bolo, zrušiť školské a osvetové záležitosti v oblastiach, nad ktorými malo jurisdikciu, a zároveň ich legalizovať s tými, ktoré platili v celom štáte. Na čele tohto Oddelenia sa nachádzal náčelník, ktorý zariad'oval vzdelávaciu politiku v oblastiach, ktoré spravoval podľa nariadení ministra školstva.¹⁰ Hore uvedené Oddelenie pri Ministerstve školstva 11. marca vydalo *Nariadenie o dočasnom zriadení všetkých materských škôl, základných, hospodárskych a učňovských škôl*, ktorým sa na prvom mieste vyžadovalo od školských dozorcov, riaditeľov a učiteľov uvedených škôl, keďže to bolo v ich moci, umožniť pokračovanie výučby, ktorá bola prerušená na jeseň 1918. Ohľadom vyučovacieho jazyka a učebného plánu náčelník Oddelenia Dr. Milan Petrović v tomto rozhodnutí nariadil nasledovne: „*Rozhodnutím Národnej správy v Novom Sade z 9. XII. 1918 určené je, že vyučovacím jazykom má byť materinský jazyk detí, ktoré navštevujú školu. Výučba maďarského jazyka v školách, v ktorých maďarské deti netvorí väčšinu, sa neuskutoční. Tu zdôrazňujem, že deti v zmiešaných školách je potrebné rozdeliť do tried na základe materinského jazyka a učitelia im budú tí učitelia, členovia učiteľského kolektívu, ktorí ten jazyk poznajú. Ak sa toto, z dôvodu nedostatku detí hociktovej národnosti, alebo z dôvodu nedostatku učiteľov nemôže vykonať, menši-*

---

⁸ Fedor Nikić bol srbský historik. Venoval sa ústavnému právu, menšinovým otázkam a cirkevným dejinám. Počas svojej vedeckej kariéry sa zaoberal problémami, vzťahmi a osobnosťami modernej srbskej histórie. Zaoberal sa aj spoločenskými dejinami, mysliac si, že musí pracovať na kultúrnom pozdvihnutí roľníkov. Na krátku dobu sa venoval aj politickým činnostiam a pripojil sa k Zväzu roľníkov (1920) a stal sa hlavným tajomníkom strany. Po voľbách v roku 1921, sklamaný z politiky, venoval sa vedeckej a národnokultúrnej práci.

⁹ ШИМУНОВИЋ – БЕШЛИН, Биљана: *Просветна политика у Дунавској бановини: (1929-1941)*. Нови Сад, 2007, s. 186; ЈУДИН, Љ.: *О раду народне управе за Банат, Бачку и Барању*, s. 27.

¹⁰ Архив Југославије (АЈ), фонд Министарства просвете, Поверљива грађа, 66-51-105, Уредба о привременом уређењу Делегације (Одељења) Министарства просвете за Банат, Бачку и Барању; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 58.

nám sa poskytuje učenie v materinskej reči tým spôsobom, že sa materinský jazyk v takých zmiešaných triedach, bude používať ako pomocný predmet."¹¹

V učebnom pláne boli predpísané niektoré zmeny a ako nové predmety sa mali vyučovať geografia a história Kráľovstva SHS: „vo všetkých školách sa bude učiť história srbského národa a to v prvom rade kultúrna história a s ňou aj kultúrna história toho národa, ku ktorému deti patria“. V nariadení bolo špecifikované používanie písma a jazyka v školskej administrácii v komunikácii so štátnymi úradmi:

„a) Školské denníky, ktoré sa doteraz používali, budú sa používať aj naďalej bez ďalšieho nariadenia a ohľadom toho, že sú tie denníky tlačene aj v maďarskom jazyku, budú sa do nich zaznamenávať zápisy v tom jazyku, ktorý je zároveň vyučovacím jazykom na takej škole;

b) Vychovávateľky, učitelia a riaditelia ako aj miestne školské úrady srbských (bunevackých,¹² chorvátskych) škôl, v korešpondencii s vyššími inštitúciami budú používať srbský (bunevacký, chorvátsky) jazyk, všetci ostatní, ak poznajú srbčinu, v srbčine, inak v materinskej reči;

c) Doterajšie maďarské znaky, maďarské vlajky so znakom, panovnícke obrazy, pečate, sa musia ihneď zničiť v prítomnosti všetkých členov učiteľského kolektívu, o čom sa potom urobí zápisnica...“¹³

Ako vidíme, všetky tieto zákony mali za cieľ potlačiť maďarizáciu v školách a celkovú zdedenú a ukotvenú legislatívu uhorského/maďarského vládneho režimu. Tieto nariadenia mali iba dočasný charakter a mali byť uplatnené v prvom školskom roku 1919/20. Súčasne mnohé školy vo Vojvodine v roku 1919 vôbec nepracovali¹⁴ kvôli tomu, že v určitých školách bolo ešte vždy ubytované srbské vojsko.¹⁵ Likvidácia a substitúcia celkového maďarského systému srbským nemohla byť rázne vykonaná nielen z technických dôvodov, ale hlavne politických: nepodpísaná mierová zmluva a neriešená teritoriálna integrita nového štátu.

V polovici roku 1919 Oddelenie Ministerstva osvetu pre Banát, Báčku a Baraňu v Novom Sade vypracovalo *Základné zásady pre likvidáciu stredných, odborných a občianskych škôl v Banáte, Báčke a Barani*

---

¹¹ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 59.

¹² Bunevci sú slovanská etnická skupina pôvodne z Dinárskeho pohoria (Dinárskych Álp), ktorá dnes žije v Báčke a ich etnický charakter a identita sú dodnes kontroverzné. Preto sa časť Bunevcov považuje za samostatnú etnickú skupinu, vlastne za národ a tak sú uznaní v oficiálnej štatistike Srbska. Časť Bunevcov sa vyhlasuje za Chorvátov a menšia časť za Srbov.

¹³ АВ, фонд Министарство просвете, Одсек за Банат, Бачку и Барању, Наредба бр. 945. од 11. III. 1919; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 59.

¹⁴ RADAŠIN, V.: *Školska uprava u Banatu, Vačkoj i Baranji od 1918. do 1929. godine*, s. 62.

¹⁵ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 60.

a zaslalo ich ako návrh na Ministerstvo osvety v Belehrade.¹⁶ Uvedieme iba niektoré ustanovenia týchto zásad:

„1) v škôlkach a na základných školách, ako v štátnych, tak aj v súkromných, sa deti budú vychovávať v materinskom jazyku. Srbochorvátsky jazyk sa bude vyučovať ako záväzný predmet vo všetkých nesrbských školách,

2) pre predstaviteľov maďarskej, nemeckej a rumunskej národnosti ponechá sa jedna, respektíve dve stredné a občianske školy, v ktorých sa bude vyučovať v ich materinskom jazyku,

3) srbské a nesrbské školy bude podporovať výlučne štát; pre nesrbské školy budú platiť rovnaké zákony, rovnaké predpisy a učebný plán ako pre štátne školy; cirkevným školám všetkých vierovyznaní sa zruší osobitné právne postavenie (...),

4) likvidácia maďarských škôl, ktoré štát chce zrušiť, sa vykoná postupne, ale na ten spôsob, že sa má vykonať v rozpätí piatich rokov. Likvidácia všetkých tých škôl sa má implementovať na bremeno maďarského štátu,

5) pokiaľ sa nevykoná likvidácia a s cieľom odobrať propagačný význam takým školám (...), malo by sa riadiť týmito pokynmi:

a) všetky deti môžu navštevovať školy, v ktorých výučba prebieha v štátnom alebo v ich materinskom jazyku. Podľa toho, maďarské školy môžu navštevovať iba deti maďarskej národnosti, pokiaľ deti inej národnosti, môžu, iba s výnimočným povolením Ministerstva osvety,

b) deťom srbskej, bunevackej a šokskej¹⁷ národnosti, ako aj deťom akejkoľvek inej slovanskej národnosti, je prísne zakázané navštevovanie týchto škôl; Ministerstvo osvety bude mať za úlohu otvoriť dostatočný počet škôl so srbochorvátskou vyučovacou rečou, aby sa týmto deťom umožnilo vzdelávanie v štátnom jazyku.“¹⁸

Tieto opatrenia mali za úlohu každoročne znižovať počet žiakov v maďarských školách s cieľom uľahčiť likvidáciu takých škôl¹⁹ a s cieľom potlačiť maďarizáciu.

Legislatívne záruky o právach minorít na výučbu a používanie svojho jazyka nielen vo Vojvodine, ale celom Kráľovstve SHS predstavovali ustanovenia medzinárodnej zmluvy o ochrane minorít. Bola to Saintgermainská

¹⁶ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 60.

¹⁷ Šokci sú južnoslovanská etnická skupina, ktorá dnes žije v Slavónsku, Barani, Bosne, Srieme (západná časť), Banáte a Báčke, ako aj v určitých oblastiach Maďarska. Sú prevažne katolíci, preto ich zvyčajne považujú za Chorvátov.

¹⁸ АЈ, фонд Министарства просвете, Поверљива грађа, 66-51-105, Уредба о привременом уређењу Делегације (Одељења) Министарства просвете за Банат, Бачку и Барању, бр. 2546 од 9. VI 1919, Министарству просвете; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 60-61.

¹⁹ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 61.

mierová zmluva z 10. septembra, podpísaná medzi mocnosťami spojenými i združenými²⁰ z jednej strany a Rakúskom z druhej strany, v Saint-Germain-en-Laye. Medzitým, delegácia Kráľovstva SHS ju odmietala podpísať, nesúhlasiac s článkom 51. zmluvy (o ochrane menšín) a ustanoveniami o reparácii (náhrade).²¹ Tak súčasne mierová zmluva bola prijatá bez podpisov predstaviteľov Juhoslávie (a Rumunska). Zmluvu o ochrane menšín štát podpísal až 5. decembra v roku 1919. Obe zmluvy (mierová zmluva s Rakúskom a Zákon o ochrane minorít) boli uzákonené Dočasným zákonom z 10. mája 1920 a formálne schválené v Dočasnom národnom zastupiteľstve (*Privremeno narodno predstavništvo*) 16. septembra istého roku. Ustanovenia o právach minorít však neplatili v tých oblastiach, ktoré patrili Srbsku pred 1. januárom 1913. Podľa zmluvy členovia etnických, náboženských a jazykových menšín v Kráľovstve SHS dostali rovnaké práva ako ostatní, aby s vlastnými finančnými prostriedkami budovali, spravovali a dozerali na charitatívne a sociálne ustanovizne, školy a iné vzdelávacie kancelárie s právom na používanie svojho jazyka a slobodné vyznanie viery.²² Zákon ďalej predpisoval, že jazyk minorít sa môže používať bez obmedzenia ako v súkromnej, tak aj verejnej sfére, v náboženských záležitostiach, v tlači a publikáciách každého druhu, pri písaní listov, na verejných zhromaždeniach atď. Obmedzenia boli iba pri používaní jazyka minorít v komunikácii s úradmi, lebo používanie menšinového jazyka bolo zabezpečené iba v korešpondencii so súdnymi orgánmi, ale nie s ostatnými (napr. žiadosť na parlament, štátnemu alebo okresnému úradníctvu nemohla byť napísaná v jazyku minorít).²³ Pre menšiny boli dôležité najmä články 7., 8., 9. a 11. tohto zákona:²⁴

Článok 7. *„Všetci štátni občania Kráľovstva SHS (príslušníci Srbsko-chorvátsko-slovinského národa), budú rovní pred zákonom a budú požívať rovnaké občianske a politické práva bez ohľadu na rasu, jazyk alebo náboženstvo. Rozdiel v náboženstve alebo vierovyznaní nemôže byť žiadnemu štátnemu občanovi Kráľovstva SHS na prekážku, pokiaľ ide o užívanie práv občianskych a politických a hlavne pokiaľ ide o prístup do verejnej služby úradov a k hodnostiam alebo k vykonávaniu akejkoľvek živnosti alebo povolania. Štátnym občanom Kráľovstva SHS nebude kladené žiadne obmedzenie, pokiaľ ide o voľné užívanie akéhokolvek jazyka v*

²⁰ Medzi štátmi Dohody a ich spojeniami.

²¹ KRIZMAN, Bogdan: *Vanjska politika Jugoslavenske države 1918-1941: diplomatsko-historijski pregled*. Zagreb : Školska knjiga, 1975, s. 17.

²² ШИМУНОВИЋ– БЕШЛИН, Б.: *Просветна политика у Дунавској бановини: (1929 - 1941)*, s. 186.

²³ ПРЖИЋ, Илија: *Заштита мањина према одредбама уговора о миру 1919-1920*. Београд : Штампарија "Мироточиви", 1922, s. 226-229.

²⁴ НИКИЋ, Федор: *Приватне основне школе и националне мањине*. Летопис Матице српске, књ. 319, св. 1/1929, s. 2.

súkromnom a obchodnom styku, vo veciach týkajúcich sa náboženstva, tlače alebo verejných prejavov akéhokoľvek druhu vo verejných zhromaždeniach“.²⁵

Článok 8. „*S obyvateľmi Kráľovstva SHS, ktorí patria k národnostným, náboženským alebo jazykovým menšinám, bude po práve a v skutočnosti za rovnakých podmienok zaobchádzané ako s ostatnými príslušníkmi Kráľovstva SHS. Zvlášť budú mať rovnaké práva, aby vlastným nákladom zakladali, spravovali a pod dozorom mali ústavy ľudomilné, náboženské a sociálne, školy a iné výchovné ústavy, s právom tam slobodne používať svoj jazyk a tam slobodne vykonávať svoje náboženstvo.“²⁶*

Článok 9. uvedeného zákona príslušníkom národnostných menšín zabezpečoval vyučovanie detí na základných školách v ich materinskom jazyku s podmienkou, že vyučovanie štátneho jazyka v takých školách muselo byť záväznú.²⁷ Tento článok zákona, veľmi dôležitý pre vzdelávanie príslušníkov minoritného obyvateľstva vo Vojvodine, znel nasledovne:

„*Pokiaľ ide o verejnú výučbu, vláda Kráľovstva SHS poskytne v mestách a okresoch, v ktorých je usadený značný počet občanov Kráľovstva SHS iného jazyka než srbsko-chorvátsko-slovinského, primeranej príležitosti zaistujúcej, aby deťom týchto občanov Kráľovstva SHS dostalo sa vyučovanie na školách obecných v ich vlastnej reči. V mestách a okresoch, v ktorých je osadený značný počet príslušníkov Kráľovstva SHS, ktorí patria k menšinám náboženským alebo jazykovým, zabezpečí sa týmto menšinám slušný podiel na pôžitku a upotrebenia čiastok, ktoré majú byť vynaložené na výchovu, náboženstvo alebo ľudomilnosť z verejných fondov podľa štátneho rozpočtu, obecných rozpočtov a iných“.²⁸*

Článok 11. „*(...) predpisy pokiaľ sa týkajú príslušníkov menšín, sú záväzky záujmu medzinárodného a budú užívať záruku Spoločnosti národov. Taktiež, ak by z toho povstal spor medzi Kráľovstvom SHS a niektorou Veľmocou, alebo ktoroukoľvek inou mocnosťou, ktorá je členom Spoločnosti*

---

²⁵ Уговор о миру са Аустријом: (Сен Жерменски уговор). Збирка закона, св. 61, Београд : Издавачка књижара Геце Кона, 1927, с. 49-50; LABÁT, Andrej: *Naša politika od prevratu dodnes*. Báčsky Petrovec, 1932, s. 97.

²⁶ Уговор о миру са Аустријом: (Сен Жерменски уговор). Збирка закона, св. 61, Београд : Издавачка књижара Геце Кона, 1927, с. 49-50; LABÁT, Andrej: *Naša politika od prevratu dodnes*. Báčsky Petrovec, 1932, s. 97; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*. с. 75.

²⁷ Pozri viac: ПРЖИЋ, Илија: *Заштита мањина према одредбама уговора о миру 1919-1920*. Београд : Штампарија "Мироточиви", 1922.

²⁸ Уговор о миру са Аустријом: (Сен Жерменски уговор). Збирка закона, св. 61, Издавачка књижара Геце Кона, Београд, 1927, с. 49-50; LABÁT, А.: *Naša politika od prevratu dodnes*, с. 98; ПРЖИЋ, Илија: *Заштита мањина према одредбама уговора о миру 1919-1920*, с. 226-229; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, с. 75.

*národov, bude tento spor pokladaný za spor medzinárodného rázu, a nakoľko to bude požadovať druhá stránka, má byť daný pred Stály medzinárodný súd, ktorého rozhodnutie bude konečné.*²⁹

Vláda Kráľovstva SHS tlmočila Zákon o ochrane menšín tak, ako jej vyhovovalo. Predstaviteľom minorít bolo umožnené vzdelávanie v materinskom jazyku iba na základných školách, čiže v prvých štyroch triedach základnej ľudovej školy, nie vo vyšších. Uvedenými článkami zákona sa menšinám komplexne a právne zaistilo iba základné vzdelanie v materinskom jazyku, a to výlučne iba na nižšej ľudovej, tzv. základnej, škole (*les écoles primaires*).³⁰ Výučba v jazykoch minorít na stredných a odborných školách nebola podľa medzinárodnej zmluvy záväzná a otvorenie takých tried, respektíve dávanie väčších práv minoritám, záležalo od dobrej vôle štátnych úradov.

Likvidácia maďarských škôl sa začala v školskom roku 1920/21 veľmi jednoduchým spôsobom – rozšírením srbských školských zákonov na Vojvodinu. Znamenalo to, že všetky školy na území Vojvodiny sa stali štátnymi, srbskými.³¹ Minister osvety Svetozar Pribičević³² 6. júna 1920 prijal nasledovné rozhodnutie: „*Aby sa dosiahla jednotnosť v postupoch školských úradov a uplatnili sa právne ustanovenia, aby sa uskutočnilo vyrovnanie výučby vo všetkých štátnych a súkromných národných školách v Banáte, Báčke a Barani a aby sa získal potrebný súhlas o vykonávaní a ustanovení zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Zákon o štátnych školách z 23. júla roku 1919, ktorý platí ohľadom platov na celé Kráľovstvo, podľa oprávnenia Národného zhromaždenia (článok 38.) a podľa návrhu Osvetového oddelenia pre Banát, Báčku a Baraňu (č. 12.471), rozhodujem: aby sa Zákon o národných školách v Srbsku z 19. apríla 1904 v súvislosti s jeho zmenou a doplnkami z 23. júla 1919, rozšíril na všetky oblastné základné školy v Banáte, Báčke a Barani*“.³³

²⁹ Уговор о миру са Аустријом: (Сен Жерменски уговор). Збирка закона, св. 61, Издавачка књижара Геце Кона, Београд, 1927, с. 49-50; LABÁT, A.: *Naša politika od prevratu dodnes*, s. 98.

³⁰ НИКИЋ, Ф.: *Мањинске и приватнешколе и наша просветна политика*, с. 4.

³¹ Закон о народним школама у Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца, §10.

³² Svetozar Pribičević (Kostajnica, 26. október 1875 – Praha, 15. september 1936) bol srbský politik a publicista, ktorý sa v Kráľovstve SHS stal neochvejným odporcom prívržencov silnej ústrednej vlády. Bol jedným z vodcov chorvátsko-srbskej koalície v Rakúsko-Uhorsku. V Kráľovstve SHS zastával vysoké vládne funkcie – minister vnútra a minister školstva. Potom bol aj v opozícii spolu so Stjepanom Radičom – Sedliackou-demokratickou koalíciou. Po zavedení diktatúry bol internovaný a potom za pomoci vlády Československa odišiel do Prahy. Spolupracoval aj s Komunistickou stranou Juhoslávie. V emigrácii 19. decembra 1932 vydal knihu „Diktatúra kráľa Alexandra“.

³³ АВ, фонд Министарство просвете, Одсек за Банат, Бачку и Барању, ОН бр. 17.967 од 6. VI 1920; RADAŠIN, V.: *Školska uprava u Banatu, Bačkoj i Baranji od 1918. do 1929. godine*, s. 68-69; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, с. 61.

Onedlho bolo rozhodnutie ministra osvety doplnené rozhodnutím Ministerskej rady, ktorým sa rozšírili na Vojvodinu všetky školské zákony bývalého Srbského kráľovstva. Toto rozhodnutie bolo prijaté 13. júla 1920 vo forme schváleného návrhu ministra osvety pod číslom 10.130: „*Kvôli tomu, že sa v Banáte, Báčke a Barani aj naďalej pracuje, buď podľa maďarských zákonov, buď podľa dočasne nesankcionovaných nariadení a rozhodnutí doterajšieho Osvetového oddelenia v Novom Sade, v záujme jednoty výučby a vzdelávania v administratívnej práci navrhujem, aby sa školské zákony, ktoré dnes platia v Srbsku a v Čiernej Hore rozšírili na ľudové, stredné a odborné školy, ako aj na ostatné osvetové inštitúcie v Banáte, Báčke a Barani. Zároveň prosím Ministerskú radu o povolenie, aby som mohol, v nevyhnutných situáciách a po vypočutí Hlavnej osvetovej rady, upravovať tieto zákony podľa okolností, ktoré sa v tomto momente nemôžu zmeniť. Ministerská rada súhlasí a schvaľuje môj návrh.*“³⁴

Takto bol fakticky vytvorený nový školský systém vo Vojvodine. Znamenalo to zoštátnenie základného vzdelávania, čiže zrušenie verejných práv pre všetky cirkevné školy, mnohé obecné a tie, ktoré ešte neboli v štátnych rukách. Osvetové oddelenie v Novom Sade vypracovalo plán práce pre stredné a odborné školy. Podľa neho a v súlade so Zákonom o stredných školách mal byť vyučovací jazyk na všetkých stredných školách srbochorvátsky (13. čl. zákona).³⁵ Z toho vyplýva, že vo všetkých štátnych stredných školách a v dovtedajších meštiankach, ktoré neboli srbské, sa mal postupne zaviesť srbský jazyk ako vyučovací a také školy sa mali zjednotiť s existujúcimi štátnymi srbskými školami, respektíve zatvoriť. Mohli zostať jedine paralelné triedy s materinským vyučovacím jazykom, a to výlučne iba v niektorých srbských školách.³⁶ Rozšírením srbských školských zákonov na Vojvodinu prestalo fungovať Oddelenie Ministerstva osvety pre Banát, Báčku a Baraňu. Oddelenie bolo formálne zrušené rozhodnutím Ministerstva osvety 6. septembra 1920³⁷ a budúce nariadenia prichádzali priamo z Ministerstva osvety v Belehrade a realizovali sa prostredníctvom vojvodinských osvetových inšpektorov.

---

³⁴ Министарство просвете: *Средњошколски зборник 3 / приредило Милан К. Петковић*, Београд : Министарство просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1923, s. 54; RADAŠIN, V.: *Školska uprava u Banatu, Vačkoj i Baranji od 1918. do 1929. godine*, s. 71-72; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 62. (Súkromný archív Fedora Nikića)

³⁵ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 62.

³⁶ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 62.

³⁷ Министарство просвете: *Средњошколски зборник 2*, Београд : Министарство просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1920, Наредба бр. 11542; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, 63; RADAŠIN, V.: *Školska uprava u Banatu, Vačkoj i Baranji od 1918. do 1929. godine*, s. 238.

Ministerské nariadenie č. 31.230 z 27. augusta 1920 ohľadom menších škôl hovorí, že sa všetky vtedajšie základné školy vyhlásili za štátne. V mestách, kde boli deti rôznych národností, mali byť organizované triedy na základných školách pre každú národnosť pod podmienkou, že v každej jednej triede muselo byť minimálne 60 žiakov (v dvoch spojených triedach najmenej 55 žiakov a v troch alebo štyroch spojených triedach 45 žiakov).³⁸ V školách, v ktorých vyučujúci jazyk nebol srbochorvátsky, museli sa ako záväzné vyučovať nasledujúce predmety: srbochorvátsky jazyk, história a geografia Kráľovstva SHS. Namiesto stredných, odborných a občianskych škôl, v ktorých vyučovacím jazykom nebol štátny jazyk, mali byť otvorené paralelné triedy na štátnych stredných a obchodných školách.³⁹ Paralelné triedy sa mali otvárať aj v tých mestách, v ktorých už boli srbské stredné a obchodné školy, ale s určitými podmienkami. V súvislosti s učebnicami, ktoré neboli v štátnom jazyku, toto nariadenie predpisovalo, že sa musia vypracovať na základe rovnakého učebného plánu a programu, musia byť obsahovo rovnaké ako učebnice na štátnych školách a môžu sa používať iba po schválení Ministerstvom osvety.⁴⁰ Všetky tieto predpisy boli doplnené už 1. októbra 1920 príkazom, ktorý sa týkal hlavne štátnych škôl: „...*prestávajú s prácou všetky nesrbské občianske školy v tých mestách, kde existujú školy so srbochorváckym vyučovacím jazykom a v ktorých budú formované paralelné triedy s výučbou v nemčine, respektíve v maďarskom jazyku, pod podmienkou, že počet prihlásených detí v jednej triede, bude najmenej 30.*“⁴¹

Ohľadom učebného plánu a programu Ministerstvo osvety prijalo dňa 20. septembra 1920 nasledovné nariadenie, zacielené na osvetových inšpektorov vo Vojvodine: „*Učebný plán a program, ktorý platí pre všetky štátne a súkromné školy s oficiálnym štátnym vyučovacím jazykom, musí byť vo všetkom rovnaký aj pre školy, ktoré majú paralelné triedy, ako aj tam, kde sa výučba koná v inom jazyku.*“ Ďalej sa píše, že v triedach s vyučovacím jazykom srbským sa srbská história a geografia musia vyučovať iba v srbsčine. Výučba štátneho jazyka v školskom roku 1920/21 sa mala začať v III.

³⁸ Закон о народним школама у Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца, §5; НИКИЋ, Ф.: *Мањинске и приватне школе и наша просветна политика*, s. 21.

³⁹ Tieto triedy mali byť otvorené v nasledovných mestách: v maďarskom jazyku v Subotici, Sente, Zreňanine, Sombore, nemecké triedy v Novom Vrbase, Veršeci, Novom Sade, Novom Bečeji, Pančeve a Belej Crkve, ako aj na slovenskom gymnáziu v Báčskom Petrovci; НИКИЋ, Федор: *Мањинске и приватне школе и наша просветна политика*. Лето-пис Матице српске, књ. 319, св. 3/1929, s. 19.

⁴⁰ *Зборник закона, наредба и важнијих расписа Одељења за основну наставу Министарства просвете Краљевине СХС у 1918/19 и 1919/20. школској години*. Књ. 1, Београд 1921, s. 263-266. (Ďalej iba: *Зборник закона*)

⁴¹ *Зборник закона*, s. 276, Распис ОН бр. 34.090.

triede, kým sa nevytvoria podmienky na vyučovanie v nesrbských triedach už od I. triedy.⁴² Ministerstvo osvety na návrh osvetových inšpektorov vydalo osobitné nariadenie, ktorým boli bližšie definované predpisy o výučbe srbochorvátskeho jazyka a tzv. národných predmetov (história a geografia) v školách a triedach príslušníkov minorít. Predpis z 28. októbra 1920 má nasledovnú podobu:

„1) Výučba srbského jazyka, histórie a geografie v školách cudzích národností môže sa konať aj s určitými výhodami, pomocou materinského jazyka, ktorý žiaci ovládajú a v skrátenej forme. 2) Tento predpis platí aj pre súkromné školy, ktoré sú financované zo súkromných zdrojov. 3) Výučba srbského jazyka v školách cudzích národností sa začne v III. triede a pokračuje od tohto školského roka. Pre uvedenú výučbu, ako aj pre výučbu histórie a geografie, budú podľa možností pridelení srbskí učitelia. 4) Žiaci moslimského vierovyznania, keďže nemajú svoj jazyk a hovoria jazykom iných národností, budú sa spájať kdekoľvek je to možné so srbskými žiakmi, s výnimkou miest, kde neexistujú srbské školy. V tom prípade sa im výučba bude poskytovať v jazyku tej národnosti, v akom prebiehajú aj ostatné predmety, okrem srbského jazyka, histórie a geografie.“⁴³

Na základe všetkého, čo sme uviedli, môžeme usúdiť, že sa štátnym vrchnostiam podarilo zaviesť vo Vojvodine taký školský systém, aký im najviac vyhovoval. Všetky schválené opatrenia štát odôvodňoval „národným a štátnym záujmom“.⁴⁴ Transformáciou všetkých škôl vo Vojvodine na štátne, osvetové úrady dostali možnosť úplne kontrolovať a vykonávať dozor v školách a triedach minorít a smerovať svoju osvetovú politiku v zmysle vzdelávania a výchovy detí v národnom/štátnom duchu. Školy mali za úlohu „rozvít štátne povedomie v duchu národnej jednoty a náboženskej tolerancie“⁴⁵ a tento cieľ riešili najjednoduchším spôsobom – zoštátnením škôl. V jednom z nariadení Ministerstva osvety sa píše nasledovné „Pre takúto výchovnú prácu, štát má skutočnú záruku iba v štátnych školách, kde štátna moc menuje učiteľov a dohliada na ich vzdelávaciu prácu“.⁴⁶ Zavedením povinnosti učiť sa v školách minorít tzv. „nacionálne (národné) predmety“ (srbochorvátsky jazyk, históriu a geografiu), štátne úrady prakticky zaviedli dvojjazyčné vyučovanie. Tak si vytvorili možnosť nielen zbaviť sa politiky maďarizácie, ale s istotou možno konštatovať, že zaviedli politiku zabezpečenia jednotnej vzdelávacej sústavy v záujme štátu.

⁴² Зборник закона, s. 267-268, Распис ОН бр. 31.691.

⁴³ Зборник закона, s. 269, Распис ОН бр. 38,495.

⁴⁴ Сређивање школских прилика у Војводини, In: Народна просвета, 12. VI 1920.

⁴⁵ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929, s. 65.

⁴⁶ Основна настава, службени гласник Министарства просвете, бр. 24, 10 VIII 1925, 856, Наредба ОН бр. 40.896, 31 VIII 1925.

Osvetová politika voči minoritám po schválení Vidovdanskej ústavy

Pri prijatí Ústavy Kráľovstva SHS bola najprv vytýčená otázka štátneho jazyka. Návrh Ústavy, ktorý vypracovala vláda Nikolou Pašiča⁴⁷ stanovil, aby bola štátnym jazykom-srbochorvátčina a v Slovinsku „slovin-ský dialekt“, čím bola slovinčina zjavne degradovaná na úroveň dialektu. Takéto riešenie bolo kritizované, a preto boli navrhované rôzne úpravy danej otázky, pokiaľ sa vládna väčšina nezhodla a neschválila srbsko-chorvátsko-slovin-ský jazyk ako štátny.⁴⁸ Tým nebolo postavenie Slovincov rovnoprávne, lebo v ich školách bol záväzným predmetom srbsko-chorvátsko-slovin-ský jazyk, zatiaľ čo vyučovanie slovin-ského jazyka v srbských a chorvátskych školách nebolo záväzné. Vládny návrh Ústavy sa medzitým ani jedným slovom nedotkol práva minorít na používanie a pestovanie svojho materinského jazyka.⁴⁹ Z toho dôvodu bol návrh kritizovaný už pri ústavnej rozprave a z uvedených dôvodov neprešiel schvalovacím procesom.⁵⁰ Okolo problematiky však prebiehala horlivá diskusia, najmä v súvislosti s článkom 16, ktorý obsahoval ustanovenia o výučbe minorít.⁵¹ Vtedy predstaviteľ komunistickej strany Svetozar Marković⁵² navrhol: „*Považujem za nevyhnutné, aby sa obzvlášť, aj v Ústave, zdôraznilo – aby sa národnostným menšinám garantovalo nielen právo, aby si otvorili školy, v ktorých výučba bude prebiehať v materinskom jazyku, ale potrebné je obzvlášť zdôrazniť, že štát je zodpovedný za ich podporovanie v oblastiach, kde žijú*

---

⁴⁷ Nikola Pašić (Zaječar, 6./18. december 1845 – Belehrad, 10. december 1926) bol srbský a juhoslovanský politik, dlhoročný predseda vlády Srbského kráľovstva a Kráľovstva SHS, zakladateľ a vodca Ľudovej radikálnej strany. Pašić získal vzdelanie vo Švajčiarsku, kde sa dostal pod vplyv myšlienok Svetozara Markovića. V rokoch 1891 až 1892 bol predsedom vlády Srbska a ruským poslancom. Do prvej svetovej vojny bol pri štyroch príležitostiach predsedom vlády Srbska. Počas jeho pôsobenia Srbsko zvíťazilo v colnej vojne nad Rakúsko-Uhorskom, v balkánskych vojnách a potom v prvej svetovej vojne. Vo svojej politike sa spoliehal na Rusko a po Októbrovej revolúcii na Francúzsko. Podieľal sa na vytvorení juhoslovanského štátu, ktorý zastupoval na mierovej konferencii vo Versailles. Od roku 1921 do 28. júla 1924 a od 6. novembra 1924 do roku 1926 bol predsedom vlády Kráľovstva SHS.

⁴⁸ Stenografске beleške Ustavnog odbora Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 18. II 1921; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 66.

⁴⁹ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 67.

⁵⁰ Stenografске beleške Ustavnog odbora Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 19. II 1921.

⁵¹ НИКИЋ, Федор: *Приватне основне школе и националне мањине. Летопис Матице српске*, књ. 319, св. 1/1929, s. 4-8.

⁵² Svetozar Marković (Zaječar, 21. september 1846 – Terst, 10. marec 1875) bol vplyvným srbským socialistickým mysliteľom, politikom a publicistom v druhej polovici 19. storočia. Publikoval *Radenik*, prvú socialistickú novinu v Srbsku a na Balkáne. Marković bol tvrdým kritikom veľkosrbskej politiky a priekopníkom myšlienky balkánskej federácie. Ustanovil federalizmus ako konštantu srbskej ľavice, ako alternatívu k veľkej štátnej ideológii založenej na „historickom zákone“. Odmietol aj klerikálnu tradíciu ako základ pre jednotu srbského ľudu, ktorý oddeľoval líniu pravicového populizmu.

obyvatelia, ktorí nerozprávajú po srbsky, chorvátsky alebo slovinsky, aby také školy štát podporoval a aby výučba prebiehala v materinskom jazyku príslušného obyvateľstva.“⁵³ V tom zmysle Marković v mene komunistickej strany navrhol zmenu článku 16 Ústavy, ktorý znel: „Štát je povinný podporovať školy v oblastiach, kde žijú národnostné menšiny. V tých školách sa výučba bude konať v materinskom jazyku príslušného obyvateľstva.“⁵⁴ Minister osvedy Svetozar Pribičević z dôvodu, aby nebolo „nespokojného obyvateľstva“,⁵⁵ spomínaný 16. článok preformuloval a minoritám dovolil otvárať štátne školy s vlastným vyučovacím jazykom.⁵⁶ Takto bol 16. článok zákona týkajúci sa osvedy a jazyka doplnený a konečne schválený v Ústave z 28. júna 1921: „Menšinám inej rasy a jazyka umožňuje sa základné vzdelanie v ich materinskom jazyku pod podmienkou, ktorú ustanoví zákon.“⁵⁷ Ústava zabezpečila podmienky, na základe ktorých základné vzdelanie mohlo prebiehať v jazykoch minorít, ale nezabezpečovala im právo na výučbu vo vlastnom jazyku aj na stredných školách.

Po schválení Ústavy Ministerstvo osvedy prinieslo dňa 14. júla 1921 nasledovné riešenie:

„V súvislosti s rozhodnutím Ministerskej rady (SN č. 10.030) z 20. augusta 1920 o rozšírení školských zákonov Srbska na ľudové, stredné a odborné školy v Banáte, Báčke a Barani, a v súlade s Ústavou Kráľovstva SHS, ktorá bola schválená na sviatok Vidovdan⁵⁸ v roku 1921, minister osvedy (SN č. 9884) dňa 14. júla 1921 rozhodol, aby sa doplnili, respektíve vymenili tieto body rozhodnutia (SN č. 10.576) z 27. augusta v roku 1920:⁵⁹

1. postupne sa rušia paralelné triedy s neštátnym vyučovacím jazykom na všetkých školách, okrem ľudových (základných, národných) škôl;
2. do tried s neštátnym vyučovacím jazykom, ktoré ešte budú existovať, budú sa prijímať iba žiaci tej národnosti, v jazyku ktorej sa výučba uskutočňuje;
3. aby sa Židia prijímali do vyšších tried s neštátnym vyučovacím jazykom stredných a vyšších obchodných škôl ešte iba nasledovného školského

⁵³ Stenografske beleške Ustavnog odbora Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 25. II 1921.

⁵⁴ Stenografske beleške Ustavnog odbora Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 25. II 1921.

⁵⁵ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 68.

⁵⁶ Stenografske beleške Ustavnog odbora Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, s. 103-104.

⁵⁷ Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca: od 28. juna, 1921. god., Beograd, 1921, Časť II, Základné občianske práva a povinnosti, §16.

⁵⁸ Vidovdan je náboženský sviatok, ktorý oslavuje srbská a bulharská pravoslávna cirkev dňa 28. júna. Je jeden z najväčších srbských sviatkov. Patrí k stálym sviatkom a podľa juliánskeho kalendára sa oslavuje 15. júna. U Srbov je známy ako Vidovdan a u Bulharov ako Vidovden alebo Vidov den.

⁵⁹ Зборник закона, s. 236-266; НИКИЋ, Ф.: *Мањинске и приватне школе и наша просвета на политика*, s. 19; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 68-69.

roka a po tom majú navštevovať iba triedy so štátnym vyučovacím jazykom;

4. aby sa namiesto zrušených tried s neštátnym vyučovacím jazykom ustanovili pre príslušníkov národnostných menšín tam, kde ich v nižších triedach bude 30 a vo vyšších 20, fakultatívne vyučovanie jazyka a literatúry ich národnosti, namiesto výučby druhého jazyka;

5. aby sa v štátnych učiteľských školách pre učenie jazyka národnostných menšín založili stále katedry podľa potreby.

Podľa uvedeného, tohto školského roku sa rušia triedy s neštátnym vyučovacím jazykom v I. ročníkoch stredných a odborných škôl.⁶⁰

Medzitým administratíva narazila na ťažkosti pri rušení tried na stredných a odborných školách s vyučovacím jazykom minorít v priestore Vojvodiny. Boli to hlavne politické dôvody, lebo prerušiť školskú dochádzku tisíckam žiakov na týchto školách by malo nielen vnútropolitické, ale aj zahraničné následky.⁶¹ Z toho dôvodu iba mesiac po schválení vyššie uvedeného boli vrátené minulé rozhodnutia, ktoré umožňovali predstaviteľom minorít vo Vojvodine navštevovať stredné a odborné školy s vlastným vyučovacím jazykom. Nariadenie Ministerstva osvety prišlo 26. augusta 1921 a prikazovalo, aby sa rozhodnutie (SN č. 9884) zo 14. júla 1921 vyradilo a aby pre školský rok 1921/22 zostalo platné rozhodnutie Ministerskej rady (SN č. 10.030) z 20. augusta 1920.⁶² Prvé ročníky paralelných tried s neštátnym vyučovacím jazykom sa mali aj naďalej otvárať a udržiavať v školskom roku 1921/22 všade tam, kde existovali, a podľa rozhodnutia (SN č. 10.576) z 27. augusta 1920 mali byť otvorené nové triedy v závislosti od počtu žiakov.⁶³

Realita bola taká, že suspendované rozhodnutie nebolo nikdy v celosti vrátené do života.⁶⁴ Osvetové orgány sa sériou ustanovení pokúšali ohraničiť počet žiakov minorít na stredných a odborných školách. Tak už v novom školskom roku 1922/23, čiže nariadením z dňa 25. júla 1922, sa rozhodlo nasledovne:

„1) do tried s neštátnym vyučovacím jazykom môžu sa prijať iba žiaci tej národnosti, v ktorej jazyku sa prednáša v takých triedach;

2) noví žiaci, predstavitelia moslimského vierovyznania, ktorí sa po prvýkrát zapisujú na inú školu (na základnú, občiansku alebo strednú školu), môžu sa zapísať jedine do tried so štátnym vyučovacím jazykom;

⁶⁰ МП, СЗ 3, 304-305; НИКИЋ, Ф.: Мањинске и приватне школе и наша просветна политика, s. 19-20; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929, s. 69.

⁶¹ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929, s. 69.

⁶² Pozri: Зборник закона, s. 236-266.

⁶³ МП, СЗ 3, 314; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929, s. 69.

⁶⁴ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929, s. 69.

3) *v triedach s neštátnym vyučovacím jazykom vo Vojvodine môžu sa učiť tí žiaci, ktorých rodičia žijú v oblastiach Banátu, Báčky a Barane.*⁶⁵

Nové prekážky pre zápis žiakov minorít sa prejavili v nasledujúcom školskom roku 1923/24, lebo štátne úrady určili mestá a školy so strednými školami, v ktorých sa môžu tieto triedy otvoriť.

Ako vidíme, existovali rôzne prekážky v otázke vzdelávania minorít. Problematika sa týkala nielen základných škôl, ale aj stredných, občianskych, odborných atď. Z nedostatku zákonov boli všetky staré nariadenia, ktoré regulovali podmienky na edukáciu minorít na základných školách, nahradené v roku 1925 novým administratívnym aktom. Týmto aktom sa minoritám ohraničovalo právo na úplné základné vzdelanie s výučbou vo vlastnom materinskom jazyku.⁶⁶ Bolo im umožnené iba nižšie štvorročné základné vzdelanie. Išlo o akt Svetozara Pribičevića, ministra osvetly, ktorý ho predniesol dňa 18. júna 1925: „*Aby sa implementoval bod 4. článku 16. Ústavy Kráľovstva SHS a aby sa členom inej rasy a jazyka umožnilo základné vzdelanie v ich materinskom jazyku, pokým Zákon o základných školách neustanoví inak, rozhodujem:*

1. *Vo všetkých základných školách vyučovacím jazykom je štátny jazyk.*

2. *Ak pre formovanie triedy existuje viac ako 30 žiakov inej rasy, pre nich sa otvárajú paralelné triedy, v ktorých sa v prvých štyroch školských rokoch výučba uskutoční v ich materinskom jazyku, okrem národných predmetov.*

3. *Ak pre jednu triedu existuje menej ako 30 žiakov a na celej škole viac ako 30 žiakov inej rasy, potom sa môžu dve alebo tri triedy kombinovať tak, že v jednej triede nesmie byť viac ako 50 žiakov. V prípade, že neexistujú hore uvedené podmienky, potom sa paralelné triedy rušia.*

4. *Tento predpis platí od začiatku školského roka 1925/26.*⁶⁷

Štátne úrady vlastný vplyv a prevahu v rozhodovaní najčastejšie prejavovali v ich práve, aby v určitých prípadoch rozhodovali o etnickej príslušnosti detí minorít, ktoré sa zapisovali do škôl. Odôvodňovali to potrebou zbaviť sa maďarizácie a najmä potláčaním maďarizácie v školách. Ešte po oslobodení nedovoľovali maďarským a nemeckým deťom, ktoré mali slovenské priezviská, aby sa zapísali do škôl s maďarským alebo nemeckým vyučovacím jazykom. Mohli sa zapísať iba do škôl so srbochorváckym vyučovacím jazykom, aj keď ho nepoznali. Tu by sme mohli zdôrazniť, že politické a nie školské úrady vykonávali tzv. analýzu mena,⁶⁸ nedbajúc pritom na to, akú národnosť si minority samé definovali. Vykonávali to iba na základe priezviska. Tak sa národnosť dieťaťa so slovenským priezviskom

⁶⁵ МП, СЗ 3, 314; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 69.

⁶⁶ Základná národná škola vtedy mala 6, respektíve 8 tried.

⁶⁷ Основна настава, 1 VII 1925, s. 631; *Најновији учитељски зборник*, Панчево, 1928, s. 172.

⁶⁸ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 70.

prideľovala na základe národnosti jeho deda, a nie podľa jeho národnosti alebo národnosti jeho otca.⁶⁹ Cieľom bolo radikálne zrušiť všetky následky maďarizácie v dvoch generáciách.

Onedlho v roku 1922 vyšli nové predpisy, ktorými sa určovala etnická príslušnosť minorít. Ministerstvo osvety schválilo nové príkazy 20. septembra 1922: „*Ohľadom konkrétnych otázok riaditeľov škôl, týkajúcich sa určovania národnosti, minister osvety pod SN č. 14.449 z dňa 16. IX. 1922 rozhodol: aby sa národnosť žiakov určovala podľa otca; v podozrivých prípadoch rozhoduje uistenie štátnych úradov (obvodový alebo okresný náčelník). Ak mat' Slovenka, nie Maďarka, žiada ochranu od maďarizácie detí ako pokračovanie výslednej maďarizácie, má sa jej vyjsť v ústrety.*“⁷⁰ Tendenciu „národnej asimilácie štátu“ najlepšie vidieť v príkaze z 3. septembra 1925, v ktorom sa prikazuje školským správam národných škôl, aby dbali na pôvod detí a ich materinský jazyk: „*Školopovinné deti, ktorých rodičia hovoria slovanským jazykom a tí, ktorí tým jazykom hovoria v menšej miere, musia navštevovať školy so štátnym vyučovacím jazykom, respektíve prípravné triedy, kde sa budú pripravovať na vyučovanie v štátnom jazyku.*“⁷¹ Neskôr sa určilo, ktoré sú deti slovanského pôvodu: „*1) deti, ktorých otcovia sú podľa národnosti Srbi, Chorváti alebo Slovinci, alebo inej slovanskej národnosti a matky: Nemky, Maďarky, Rumunky, alebo niektorej inej národnosti. 2) deti, ktorých matky sú podľa národnosti Srbky, Chorvátky a Slovinky, alebo inej slovanskej národnosti, a otcovia: Maďari, Nemci, Rumuni alebo osoby inej národnosti.*“⁷²

Posledný administratívny úradný spis, pokým nebol schválený Zákon o základných školách, ktorý predpisoval zápis žiakov minorít vo Vojvodine, bol príkaz ministra osvety Božidara Maksimoviča⁷³ z 3. augusta 1929. Uvádza, že by sa do maďarských, nemeckých a rumunských tried na základných školách vo Vojvodine mali žiaci zapisovať na základe národnosti a vlastného materinského jazyka. Pri zápise sa muselo dbať na nasledovné:

1. „*aby sa deti slovanského pôvodu zapisovali do tried so štátnym vyučovacím jazykom;*

---

⁶⁹ ШИМУНОВИЋ – БЕШЛИН, Б.: *Просветнаполитика у Дунавској бановини: (1929 - 1941)*, s. 189; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 70. (Súkromný archív Fedora Nikića)

⁷⁰ МП, СЗ 5, s. 356-357; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 71.

⁷¹ Основна настава, 10. IX 1925, s. 948.

⁷² Просветни гласник, 1926, s. 520.

⁷³ Božidar Maksimović (Knić, 1. marec 1886 – Belehrad, 18. júl 1969) bol srbský a juhoslovanský politik, ministrom vnútra bol v rokoch 1924 – 1927, školstva 1929 – 1932, súdnicstva 1932, bez portefeuille 1932, opäť minister spravodlivosti 1932 – 1934 a opäť minister školstva 1939 – 1940.

2. aby sa deti isteje národnosti nezapisovali do menšinových tried iných národností;

3. aby sa deti neslovanskej národnosti mohli zapísať do tried so štátnym vyučovacím jazykom;

4. všade, kde sa doteraz na iný spôsob konalo, čo najskôr vykonať nevyhnutné opravy“.⁷⁴

Štátne orgány boli vytrvalé v tom, aby sa v školách a triedach minorít, čo najviac používal srbochorvátsky jazyk, ako aj všeobecné národné znaky, symbolika a pod. V takých školách sa mal verejne používať iba srbochorvátsky jazyk⁷⁵ a zároveň školské knihy, svedectvá, potvrdenky, školské pečate a nápisy na štátnych školách mali byť v štátnom jazyku. Problém sa prejavil aj v nedostatku učiteľ'ov z radov minorít a vieme tiež to, že národnostná štruktúra učiteľ'ských kádrov nezodpovedala národnostnej štruktúre tried na základných ľudových školách. Častým prípadom bolo, že učители a učitel'ky vyučovali v triedach minorít jazyk, ktorý nepoznali. Tento problém sa zjavil ešte pri formovaní Kráľ'ovstva SHS, keď aj medzi Slovákmi v slovenských triedach nepracovali učители, ktorí patrili k slovenskej minorite vo Vojvodine.⁷⁶ Menšinám nebolo dovolené vzdelávanie v susedných štátoch, ale ani štát neotváral učiteľ'ské školy, v ktorých by sa pripravovali pre učiteľ'ské povolanie.⁷⁷ Budúcim učiteľ'om bolo umožnené študovať jedine na srbských učiteľ'ských školách, ale pre také štúdium neprejavovala mládež z radov menšín dostatočný záujem. Uvedomujúc si, aký význam majú učители a s cieľ'om realizácie školskej politiky, Ministerstvo osvety dňa 25. júna v roku 1927 zaslalo akt, v ktorom navrhlo riaditeľ'om učiteľ'ských škôl a riaditeľ'om gymnázií nasledovné: „Z toho dôvodu, že na niektorých základných školách s nemeckým, maďarským a rumunským vyučovacím jazykom prednášajú učители, ktorí nepoznajú ten jazyk, zjavila sa potreba pre školenie učiteľ'ov v takých školách. Náš národný a štátny záujem je, aby čo najviac detí našej národnosti získalo schopnosť prednášať na základných školách s nemeckým, maďarským a rumunským vyučovacím jazykom. Z toho dôvodu všetci žiaci, ktorí už trochu ovládajú nemčinu, maďarčinu a rumunčinu, by mali pokračovať v učení tých jazykov na učiteľ'skej škole, aby sa kvalifikovali pre učiteľ'ov na základných školách s nemeckým, maďarským a rumunským vyučovacím jazykom. Aby sa dosiahol tento zámer, predovšetkým

⁷⁴ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 71.

⁷⁵ Najновији југословенски учитељски зборник, израдили Коста Аранички и Стеван Караџић, Панчево, 1935, s. 131.

⁷⁶ СИРАЦКИ, Андреј: *Осврт на прошлост и садашњекултурно стање Словака у Федеративној Народној Републици Југославији*. In *Летопис Матице српске*, књ. 362, Нови Сад : Матица српска, св. 5-6/1948, s. 349.

⁷⁷ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 73.

*je potrebné, vyhľadať schopných učiteľov, predovšetkým našej národnosti, ktorí budú prednášať nemecký, maďarský a rumunský jazyk na učiteľskej škole.*⁷⁸

Uvedený akt je zameraný hlavne na predstaviteľov minorít neslovanckého pôvodu, pokým ostatné minority neuvádza. Aj z tohto môžeme usúdiť, že osvetová politika v Kráľovstve SHS bola nedôsledná v mnohých veciach a najmä pri edukácii predstaviteľov minoritného obyvateľstva prevažne vo Vojvodine. Osvetové úrady v roku 1929 prepustili z práce veľký počet učiteľov z dôvodu neznalosti štátneho jazyka. Na základe niektorých údajov vo Vojvodine výpoveď dostalo až 85 učiteľov z radov maďarskej minority.

Návrhy Zákona o základných školách

Ako sme už uviedli, do roku 1925 boli vynesené až tri návrhy zákona o základných školách, ale ani jeden nebol schválený. Prvý návrh Zákona o národných školách vypracovaný ešte v prvej polovici roku 1919 sa iba minimálne dotýkal práv minorít. Podľa neho by deti z radov minorít mali právo navštevovať školy so štátnym vyučovacím jazykom, ale taktiež aj srbské deti by mali právo navštevovať minoritné školy, čo záviselo od toho, či taká škola existovala v ich meste. Návrh zákona predpisoval, že: *„Deti srbskej, chorvátskej a slovinskej národnosti musia navštevovať školy v ich materinskom jazyku, ak taká škola existuje v meste, pokiaľ deti iných národností musia navštevovať svoje školy alebo školy so štátnym vyučovacím jazykom, ak také školy existujú v školskom okrese.“* Vyučovacím jazykom je materinský jazyk *„a tam, kde štátny jazyk súčasne nie je aj vyučovacím jazykom, má sa vyučovať ako povinný predmet“.*⁷⁹ (články 10. a 20.)

Hore uvedený návrh zákona bol neskôr úplne odmietnutý.⁸⁰

S vytváraním nového návrhu zákona sa pokračovalo po roku 1921, čiže po schválení Vidovdanskej ústavy, v druhej polovici roku 1921. Návrh sa zachoval v troch redakciách. Prvú verziu vypracovala komisia Učiteľského združenia, avšak právam minorít je v nej venovaná iba minimálna pozornosť: *„V mestách, kde prevažne žijú národnostné menšiny, ak pre ich deti neexistujú štátne školy, môžu naši občania alebo spoločnosti, ktoré sú legislatívne uznané, otvoriť súkromné školy s podmienkou, že sa od nich bude vyžadovať všetko, ako pre štátne školy. V školách sa učí aj jazyk*

---

⁷⁸ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 74. (Súkromný archív Fedora Nikića)

⁷⁹ Начело о јединственом уређењу основних и учитељских школа, Нацрт Закона о народним школама у Краљевини СХС, Министарство просвете, 1919; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 76.

⁸⁰ Народна просвета, 17. IV 1921, s. 1.

*národnostných menšín a náboženská výučba je slobodná. Takéto školy schvaľuje minister osvety po vypočutí Hlavnej vzdelávacej rady.*⁸¹

V druhom redigovanom návrhu zákona v článku 50. sa hovorí nasledovne: „*Vo všetkých základných školách výučba sa bude konať v oficiálnom srbochorvátskom štátnom jazyku. Ale, ak deti v rodine nevedia rozprávať v štátnom jazyku, potom sa im, na žiadosť rodičov, umožní výučba v materinskom jazyku v prvých štyroch stupňoch (triedach) a potom iba v štátnom jazyku. V tomto prípade oficiálny srbochorvátsky jazyk sa bude prednášať ako povinný predmet vo všetkých štyroch nižších stupňoch.*“⁸²

Tretiu verziu návrhu Zákona o základných školách vypracovali členovia Hlavnej vzdelávacej rady. Okolo návrhu sa debatovalo na zasadnutí rady 11. januára 1922, na ktorej bol prítomný aj minister osvety Svetozar Pribičević.⁸³ Nová redakcia predpisov bola schválená v 45. článku na ďalšom zasadnutí 1. februára a znie takto: „*Výučba na všetkých základných školách má prebiehať v oficiálnom jazyku. V mestách tých oblastí, ktoré boli pridelené Kráľovstvu SHS po 1. januári v roku 1913 a kde sú v značnom počte naši obyvatelia inej rasy a jazyka, súčasne s vyučovaním v štátnom jazyku v tej istej štátnej škole, potrebné je im umožniť z ich iniciatívy a s povolením ministra osvety, vyučovanie v prvých štyroch stupňoch vo vlastnom materinskom jazyku. V školách, kde je výnimočne uznaná výučba v inom (nie oficiálnom) jazyku, bude sa prednášať oficiálny jazyk ako povinný predmet vo všetkých triedach. V starších ročníkoch pre všetky národné školy bez výnimky je záväzné vyučovanie iba v štátnom jazyku. Tam, kde je v štátnych školách okrem výučby v oficiálnom jazyku deťom obyvateľov jednej určitej rasy a jazyka dovolené vyučovanie v ich materinskom jazyku, nedovoľuje sa deťom inej rasy a jazyka, aby podľa rozhodnutia rodičov navštevovali túto alebo inú školu. Ony sú povinné navštevovať štátnu školu, v ktorej výučba prebieha v štátnom jazyku.*“⁸⁴

Rovnakým legislatívnym návrhom sa dovolilo predstaviteľom minorít otvárať súkromné školy s podmienkou, že budú rešpektovať predpisy, ktoré platia pre štátne základné školy (aby sa vyučovanie konalo v štátnom jazyku, respektíve v jazyku minorít, aby štát mal dozor nad školou, aby učitelia poznali štátny jazyk, aby sa zabezpečila výučba srbochorvátskeho jazyka, histórie a geografie Kráľovstva SHS).⁸⁵

⁸¹ Народна просвета, 11. VIII 1921, Пројект Закона о народним школама Краљевине СХС.

⁸² Народна просвета, 10. XI 1921, Пројект Закона о народним школама Краљевине СХС.

⁸³ Просветни гласник, 1922, с. 87, Записник 1264. седнице Главног просветног савета, 11. I 1922.

⁸⁴ Просветни гласник, 1922, с. 87, Записник 1271. седнице Главног просветног савета, 1. II 1922.

⁸⁵ Народна просвета, 21. VI 1922, с. 3; ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, с. 77.

Nový návrh Zákona o národných školách vypracovala vláda Pašić-Pribičevićova⁸⁶ iba v roku 1925, lebo rok 1924 bol vyplnený politickými bojmi, spormi a nedorozumeniami. Ohľadom vyučovania v jazykoch minorít bol návrh zákona takmer rovnaký ako v roku 1922. V oboch prípadoch bol pri vypracovaní prítomný minister osvety Pribičević. Článok 35. nového zákonného návrhu predpisoval: „*Výučba na všetkých základných školách má prebiehať v štátnom jazyku. V oblastiach, kde sú občania inej rasy a jazyka v značnom počte, okrem výučby v oficiálnom jazyku v tej istej štátnej škole, na ich žiadosť minister osvety dovoľí základné vzdelávanie pre prvé štyri ročníky v ich materinskom jazyku, okrem výučby národných predmetov (štátny jazyk, geografia a história), ktoré sa budú vyučovať v štátnom jazyku.*“⁸⁷

Medzitým hore uvedená vláda veľmi rýchlo zlyhala a následne uvedený zákonný návrh zostal iba mŕtvym slovom na papieri. Iba nasledovná vláda Nikolu Uzunovića⁸⁸ začala s vypracovaním nového návrhu o základných školách. Už začiatkom roku 1927 bol návrh prednesený na rokovaní pred Národným zhromaždením. Predpisy, ktoré sa dotýkali učebných plánov minorít boli výrazne obsiahlejšie a detailnejšie a obsahovali nasledovné:

„Vyučovanie na základných školách sa koná v štátnom jazyku.

Výučba na základnej škole v prvých štyroch ročníkoch, čiže na nižšej základnej škole, môže prebiehať v materinskom jazyku minorít tam, kde sú žiaci inej národnosti, a ktoré sú v Saintgermainskej zmluve uvedené. V tých triedach je záväzná výučba štátneho jazyka ako osobitného predmetu; rovnako sa v tých školách budú prednášať národné skupiny predmetov v štátnom jazyku.

Vo všetkých triedach štátnej vyššej základnej školy bez výnimky vyučovanie prebieha v štátnom jazyku. V školách, kde sú deti inej národnosti a jazyka, vo vyšších triedach základnej školy má sa učiť ich materinský jazyk ako povinný predmet. (čl. 46.)

V školách, kde okrem detí, ktoré navštevujú školu v štátnom materinskom jazyku, je najmenej tridsať detí inej národnosti a jazyka, otvárajú sa pre nich osobitné triedy. Ohľadom jazyka, zaobchádza sa s ním na základe predpisov článku 46. tohto zákona.

V jednej triede môže byť najmenej tridsať a najviac 50 žiakov a podľa toho sa riadi aj počet tried. (čl. 47.)

---

⁸⁶ Bola to šestnástá vláda Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktorú formoval Nikola Pašić a ktorá vládla od 16. decembra 1922 do 2. mája 1923. Zložili ju Nikola Pašić, dlhoročný predseda vlády Srbského kráľovstva a Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, a Svetozar Pribičević, dlhoročný minister osvety a vnútorných vecí.

⁸⁷ Проект Закона о основним школама, Београд, 1925.

⁸⁸ Bola to tretia vláda Nikolu Uzunovića, ktorá vládla v Kráľovstve SHS od 24. decembra 1926 do 1. februára v roku 1927.

Ak v mestách existujú triedy, respektíve školy so štátnym vyučovacím jazykom a súčasne aj osobité triedy alebo školy, buď štátne, alebo súkromné s vyučovacím jazykom inej národnosti, deti so štátnym vyučovacím jazykom musia navštevovať školy v tom jazyku; deti inej národnosti a jazyka môžu na žiadosť rodičov navštevovať triedy so štátnym vyučovacím jazykom, namiesto tried vo svojom materinskom jazyku.

V školách, kde sú deti národnostných menšín, ktoré podľa počtu nemôžu mať výučbu v materinskom jazyku, musia navštevovať školu so štátnym vyučovacím jazykom, ak taká v meste je.“ (čl. 48.)⁸⁹

Tento zákonný návrh, ako aj minulý, mal podobný osud, čiže nedostal sa na rokovací stôl Národného zhromaždenia. Na jar roku 1928 sa sformovala nová radikálno-demokratická vláda, ktorá rozpustila Národné zhromaždenie a oznámila nové voľby. Minister osvety Milan Grol⁹⁰ predložil nový návrh Zákona o základných školách, ktorý bol takmer rovnaký ako ten z roku 1927. Podobne i predpisy o výučbe minorít boli rovnaké.

Diskusia okolo tohto návrhu bola prerušená štátnym prevratom dňa 6. januára 1929 a vyhlásením kráľovskej diktatúry. Nový tzv. šiestojanuárový diktátorský režim⁹¹ mohol bez prekážok prinášať, schvaľovať a oktrojovať zákony tak, ako mu vyhovovalo. Nový zákonný návrh o národných školách vypracovala vláda Petra Živkovića⁹² už v máji 1929 na základe predchádzajúcich verzií. Návrh bol dňa 29. augusta 1929 predložený pred Najvyššiu zákonodarnú radu na rokovanie, ktorá však nenařhla žiadne dôležité zmeny.⁹³ Konečne *Zákon o národných školách*

---

⁸⁹ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 79.

⁹⁰ Milan Grol (Belehrad, 31. august/12. september 1876 – Belehrad, 3. december 1952) bol srbský a juhoslovanský spisovateľ a politik, predseda Demokratickej strany, dlhoročný dramatik a riaditeľ Národného divadla v Belehrade. Bol ministrom školstva v období r. 1928 – 1929. Po štátnom prevrate 27. marca 1941 sa stal ministrom sociálnej politiky a verejného zdravia a v rokoch 1941 – 1943 bol exilovým ministrom dopravy, potom v roku 1943 minister zahraničných vecí. Od 7. do 24. augusta v roku 1945 bol podpredsedom dočasnej vlády DFJ Josipa Broza Tita.

⁹¹ Šiestojanuárová diktatúra je viacročné obdobie diktatúry v Juhoslovanskom kráľovstve, ktoré sa začalo 6. januára v roku 1929, keď kráľ Aleksandar I. Karađorđević rozpustil Národné zhromaždenie a zakázal prácu všetkých politických strán, verejné zhromažďovanie, zaviedol cenzúru, vyhlásil ideológiu „integrálnej Juhoslávie“ a zmenil názov štátu na Kráľovstvo Juhoslavia.

⁹² Petar Živković (Negotin, 1. január 1879 – Paríž, 3. február 1947) bol vysoký srbský dôstojník, juhoslovanský generál, politik a postava kráľovskej diktatúry. Ako verný zástanca kráľa Alexandra bol počas šiestojanuárovej diktatúry predsedom vlády, ministrom vnútra, armády a námorníctva. Od roku 1931 bol organizátorom a od roku 1936 aj prezidentom reakčnej politickej skupiny režimu Juhoslovanskej národnej strany. Od apríla 1941 bol v exile ako asistent ministra armády vo vládach emigrantov. V Juhoslávii bol odsúdený na smrť. Po vojne zostal v emigrácii, kde aj zomrel.

⁹³ ГЛИГОРИЈЕВИЋ, Б.: *О настави на језицима народности у Војводини 1919-1929*, s. 80; АЈ, фонд Министарство правде, Законодавни одсек, 63-45-138.11

v *Kráľovstve Juhoslávii* 5. decembra 1929 bol schválený tak, že bol obhájený 9. decembra v oficiálnom informačnom vestníku *Službene novine* (Oficiálne noviny). Predpisy, ktoré sa týkali výučby v jazykoch minorít znejú nasledovne:

„Všeobecná riadna výučba na ľudovej škole má prebiehať v štátnom jazyku podľa učebného plánu a programu, ktorý predpisuje minister osvety, po vypočutí Hlavnej vzdelávacej rady pre celý štát a riadi sa zásadou koncentrácie výučby a aktívnej účasti žiakov. (čl. 44.)

V mestách, kde v dostatočnej miere žijú občania iného jazyka, majú sa otvoriť osobitné triedy na základných školách pre ich deti. V týchto triedach nesmie byť menej ako 30 žiakov. Výnimočne sa môžu otvoriť takéto triedy aj s 25 žiakmi, o čom rozhodne minister osvety.

Učebný plán a program je rovnaký, ako aj v ostatných základných školách v štáte.

Výučba v týchto triedach sa vykonáva v materinskom jazyku žiaka. V týchto triedach sa prednáša štátny jazyk ako povinný predmet.

Kde v meste existuje viac tried pre rovnakú národnosť, také školy môžu mať svojho osobitného riaditeľa. (čl. 45.)

Ak v meste existujú triedy, respektíve školy so štátnym vyučovacím jazykom a v súlade s tým aj osobitné triedy alebo školy s vyučovacím jazykom inej národnosti, deti so štátnym vyučovacím jazykom musia navštevovať školu so štátnym vyučovacím jazykom; deti inej národnosti a jazyka môžu na žiadosť rodičov navštevovať triedy so štátnym vyučovacím jazykom namiesto tried s vlastným materinským jazykom.

Deti jednej národnostnej menšiny nemôžu navštevovať školu inej národnostnej menšiny.

V mestách, kde existujú školopovinné deti národnostných menšín, ktoré na základe ich počtu nemôžu mať svoje triedy, také deti musia navštevovať školu so štátnym vyučovacím jazykom. (čl. 46.)

Vo všetkých národných školách výučbu vykonávajú štátni učitelia a oni musia dôkladne poznať štátny jazyk. Toto platí aj pre učiteľov vierovyznania.“ (čl. 47.)⁹⁴

Najdôležitejšiu zmenu v zákone predstavoval predpis, ktorý nezaručoval právo predstaviteľom minorít otvárať súkromné základné školy. Zákonom bolo školstvo projektované ako osemročná škola s povinnou, všeobecnou a bezplatnou výučbou a výchovou všetkých školopovinných, nielen slovenských detí.⁹⁵ Školopovinnosť dieťaťa sa začínala od siedmeho roku života a končila v štrnástom, pokým bývalými predpismi sa školopovinnosť končila v VI. triede v dvanástom roku života. Avšak osemročná

⁹⁴ Службене новине, 9. XII 1929, 2159.

⁹⁵ Закон о народним школама. Београд : Државна штампарија Краљевине Југославије, 1929, §§ 9, 2, 4.

škola sa konfrontovala s novými problémami, pretože zákon narazil na silne zakorenenú tradíciu, ktorá ešte vždy nebola dôkladne riešená, čo podnietilo ťažkosti pri zorganizovaní úplnej vyššej ľudovej školy.⁹⁶

Takmer po desiatich rokoch od vzniku nového štátu a po rôznych pokusoch štátnych úradov riešiť otázku škôl, bol schválený zákon, ktorý unifikoval ľudové školstvo. Jedným z jeho základných cieľov bolo, že sa za pomoci „*národnej školy mal sformovať nový juhoslovanský občan*“.⁹⁷ Aká bola skutočná realita v školstve počas prvých desiatich rokov budovania štátu možno najlepšie vyjadrujú slová Fedora Nikića, ktorý napísal: „*Musíme uznať jednu ťažkú pravdu, že sme za týchto 10 rokov po zjednotení a oslobodení nemali ani jeden špecifikovaný osvetový program a jednu špecifikovanú osvetovú politiku. Všetko, čo je vykonávané v tom smere, bolo nešpecifikované a parciálne, bez jasného smeru a určitých zásad*“.⁹⁸ Neodškriepiteľným faktom však zostáva, ako sa všetky tieto uvedené a podobné zákonné a administratívne predpisy uplatňovali v bežnom živote, a ako sa legislatíva, ktorá zahŕňala práva minorít, rozvíjala po roku 1929, respektíve do začiatku druhej svetovej vojny.

---

⁹⁶ EDEDY, Ján: *Prítomný stav slovenského ľudového školstva v Južoslávii*. In: *Náš Život*, roč. 7, 1/1939. Petrovec : Matica slovenská v Južoslávii, s. 54.

⁹⁷ *Komentar Zakona o narodnim školama: od 5. decembra 1929. godine, sa izmenama i dopunama od 7. jula 1930. godine* od B. Todorovića a A. Bogosavljevića, Beograd, 1934. ad § 1, s. 2.

⁹⁸ НИКИЋ, Ф.: *Мањинске и приватне школе и наша просветна политика*, s. 3.